Néma Júlia
Keresztút

(24 x 24 cm, Limoges porcelán)

Jó lenne most erről a keresztútról ugyanolyan okosan és szűkszavúan, ugyanolyan tisztán és átgondoltan beszélni, mint ahogy Néma Júlia a hófehér matt porcelán festetlenségét a közlés eszközévé teszi. Félek, nincsenek ennyire tiszta szavaim; és ha lennének is, valószínűleg, már a szavak puszta hangsúlyozása is veszélybe sodorhatná ezt a szándékot.

Karácsony óta szinte minden este egy John Pawson nevű angol építész gyönyörű könyvét lapozgatom. A könyv címe: *Minimum*. Amikor először néztem meg a most kiállított keresztútról készült fotókat, az volt ez érzésem, ebben a könyvben lenne/lehetne a helyük...

Történetileg az első keresztút Jeruzsálemben volt, azon az útvonalon, amelyen — a hagyomány szerint — Jézus eljutott kivégzésének helyszínére. A hagyomány 14 állomásról beszél, és a 14 állomáshoz különféle eseményeket kapcsol. Ezek közül némelyek szerepelnek a Szentírásban, mások nem. Azok a keresztények pedig, akik elzarándokolnak Szentföldre, mind a mai napig végigjárják a Via Dolorosát, Jézus keresztútját. Így volt ez már a középkorban is. Ha pedig valaki nem tudott Jeruzsálembe utazni, számára a ferencesek teremtették meg a keresztútjárás szokását: a templomokban és azok környékén szinte az egész világon keresztutakat helyeztek el.

Az egyház nagyon sokáig ragaszkodott ahhoz, hogy ha valaki keresztutat szeretne állítani, engedélyt kell kérnie az illetékes ferences guardiántól is.
Érdekes azonban, hogy a keresztúthoz minden esetben elegendő volt 14 fakereszt, amelyeket egymástól bizonyos távolságra állítottak fel, és nem volt szükség (stáció)képekre.
Néma Júlia keresztútja, ebben az értelemben, alapvetően hűséges marad a hagyományhoz, hiszen egészen a 11. állomásig („Keresztre feszítik”) a kereszt-forma variálódik. Ezt a keresztet (kereszt-formát) azonban mintha egy lepel vagy hófehér papír gyűrődései adnák ki. Az élet nyoma a gyűrődés lesz, a maradandó gyűrődés.
Nem elbeszélő ez a keresztút, és mégsem eseménytelen. A forma válik eseménnyé, annak elmozdulásai, variációi — és az ebből fakadó kérdések. Amit látunk, nem teljesen absztrakt, hiszen alaprétegében egy kulturálisan köthető szimbólummal dolgozik, de igazán nem is figurális, hiszen a keresztút nem csak Jézus „via crucis”-aként jelenik meg, hanem szó szerinti „keresztútként”, vagyis kereszteződésként, útelágazásként, az élet vagy a lélek folyamatainak lenyomataként is. Ez azonban azt jelenti, hogy van/lehet egy olyan olvasata, amely nem támaszkodik semmiféle keresztény előismeretre.

Számomra első pillanatra e keresztút tisztasága volt lenyűgöző. A fehérsége. Amilyen radikálisan lemond arról, hogy szórakoztasson. (Gondoljunk csak bele, hányszor nézünk úgy képet, hogy nem jutunk tovább az esemény beazonosításán. Egy képtárban, amikor megnézzük a festő nevét, vagy a mű címét, vagy az évszámot, és megyünk tovább. Elhelyeztük skatulyáinkban, elmondhatjuk majd, hogy láttuk...) Ez a keresztút ellenáll ennek. Fehér a fehéren. Szinte észrevétlen. Azokat a szemlélőket szólítja meg, akik képesek rácsodálkozni egy árnyékra a falon, egy felület „domborzatára”. Itt kezd el „beszélni”. De mielőtt megszólalna, megteremti a tisztaság állapotát. Mintha csak egy szava volna, és azzal kellene elmondani mindent…

Az öreg Antonioniról olvastam egyszer egy gyönyörű beszámolót, amikor az utolsó filmjét már egy szélütés után rendezte, és csak néhány szót tudott kimondani, mégis mindent nagyon pontosan elmondott. (Pedig a filmforgatás nem tartozik a legegyszerűbb dolgok közé.) Egy nevekben, címekben, évszámokban gondolkozó ember számára talán nem is csak furcsa, hanem egyenesen nevetséges lehetett ez az esendő öregember, aki minden nőt ugyanazon az egyetlen megmaradt női néven hívott. A stáb, aki vele dolgozott, állítólag az egész forgatást valóságos csodaként élte meg.

Miről beszélnek hát a maguk csendes módján Néma Júlia stációképei? Jó-e, ha valaki próbálja beazonosítani, és a hozzájuk rendelt esemény alapján „értelmezni" őket? Szinte biztos, hogy így is „működnek"; sőt, igen valószínű, hogy keletkezésük hátterében feltételezhető a Jézus keresztútja feletti meditáció. Ugyanakkor közvetlen módon mégsem ide visznek. Vagyis nem kell *feltétlenül* „megfejtenünk" őket, és ha már..., akkor semmiképpen sem kell megelégednünk *egyetlen* megfejtéssel. Ez a keresztút elsősorban nem az agyunk számára készült, nem azt örömet ígéri, amit egy nehéz matematikai feladat megoldása után él át az ember. Szűkszavúságuk és hitelességük egyetlen kritériuma, hogy képesek-e eljuttatni bennünket *„a tisztaságnak abba az állapotába, ahol a szem, az elme és a test megpihen, és semmi sem tereli el a figyelmét"* (John Pawson). A megfigyelés, a szemlélés, a formára, a fényre és az árnyékra való csendes odahallgatás — úgy sejtem — egy idő után elvezet a szemlélődésre.

Itt azonban szólnunk kell néhány szót a kiállított keresztút egyes stációihoz tartozó szövegekhez, amelyek a Chouraqui-Bibliából valók. André Chouraqui előbb a Bibliát, később pedig a Koránt is lefordította franciára úgy, hogy meghagyta a szöveg, a szavak, a mondatok nyerseségét; és az Írás szépségét éppen abban találta meg, hogy megfosztotta azoktól a történeti, teológiai, irodalmi rétegektől, amelyek az idők folyamán rárakódtak. A stáció képeihez választott idézetek végigkövetik a keresztút eseményeit, és mintha bennük is visszatérő motívum lenne a ruha, amely széthajtott, gyűrött, szakadt formájában a képeken is szerepel.
A Chouraqui-szövegek — a képekhez hasonlóan — a keveset, a „minimumot" teszik annyira intenzívvé, hogy ne a hiány, hanem a jelentés gazdagságának élménye váljék meghatározóvá. Mégsem magyaráznak vagy értelmeznek, hanem talán legfőbb céljuk, hogy kizökkentsenek, hogy fogják a kezünket, míg elérünk a csendbe.

Nagypéntek késő délutánján, miután együtt végighallgattuk a templomban Jézus szenvedéstörténetét a János-evangélium szerint, miután odamentünk a kereszthez, és olyasmit tettünk, amit mások előtt nem nagyon (de még talán magunkban sem) szoktunk tenni: megcsókoltuk a feszületet; miután a hosszú liturgia során bejártuk a figyelem és félálom sok-sok kanyargós útját; miután szembetalálkoztunk ezer gondolattal, egyszercsak megszületett bennünk valamiféle nyugalom. Helyünk lett a világban.

Ez a keresztút ugyanerre az útra hív. És ha a szokottnál nagyobb figyelemmel állunk meg, időzünk el előtte; ha nem akarjuk érteni és megfejteni, csak nézni és benne lenni, helyünk lesz a világban.

Varga Mátyás OSB
Pannonhalma, 2006. április 14. nagypéntek